

Володимир Січинський

УКРАЇНСЬКІ ЕПІГРАФІЧНІ ПАМ'ЯТКИ*

Епіграфічні пам'ятки, себто написи історичного значення на предметах з твердого матеріалу, – це незвичайно цінні джерела для пізнання мови, культури та історичних подій минувшини. Написи, викарбувані на стінах будов, одвірках, сволоках, надгробках, плитах, хрестах, монетах, медальйонах, кераміці, посуді і т.д. – не тільки важливі своїм змістом – датами, іменами фундаторів та інших згадуваних осіб, але також дають автентичний матеріал для вивчення мови, правопису, графіки (письма) та інших побічних знань. Епіграфічні пам'ятки звичайно бережно переховують на місцях, музєях, репродукують з точною передачею їхньої форми й змісту.

Українська епіграфіка досить багата і різноманітна, навіть з старокняжої доби Х–ХІІІ століть. На жаль, вона не тільки гаразд не зібрана, вивчена і репродукована, але й самі пам'ятки у великій частині затрачені або перебувають в недоступних сховищах і музейних збірках. Величезна їх частина була вивезена з української території до закордонних збірок. Особливо цінні пам'ятки матеріальної культури, як ювелірні вироби з благородних металів, монети та подібні предмети, все ще перебувають у Москві й Ленінграді**.

В цій замітці хочемо з'ясувати, яким способом досліджувано й репродуковано епіграфічні пам'ятки старокняжої доби київської держави Х–ХІІІ стол. в російській історіографії і мистецтвознавстві. Зокрема як ставилися до самої мови тих дорогоцінних свідків нашої минувшини?

Для прикладу спинимось на працях відомого мистецтвознавця і археолога Ніколая Кондакова***. Сам Н. Кондаков, з титулом заслуженого професора Петербурзького університету і академіка Російської академії наук, великим державним коштом споряджав численні археологічні експедиції на Україну, Кавказ, Близький Схід, Грецію, Туреччину, Царгород та інші країни й міста, спеціально з метою дослідження пам'яток візантійського мистецтва. Ще й досі вважається великим авторитетом у візантології та знавцем культури “Київської Русі”, і праці його часто цитуються в західноєвропейській і російській науковій літературі.

* Публікується за виданням: В. Січинський, *Українські епіграфічні пам'ятки*, Свобода (Нью-Йорк) 25 (1952).

** З 1991 р. Санкт-Петербург, Російська Федерація. – Д.Г.

*** В. Січинський помилково називає Кондакова “Ніколаєм”, має бути “Никодим”. – Д.Г.

Ставлення Н. Кондакова до пам'яток київських і загалом українських дуже типове для російської (московської) “безсторонньої” науки та відзначається подивугідною ігнорацією української культури, самого народу та його мови.

Досліджуючи і репродукуючи київські монети Володимира Великого, Ярослава Мудрого та їхніх нащадків, Н. Кондаков, без ніяких підстав і права, просто “виправляв” самі написи та їх правопис, якщо тільки вони були відмінні супроти сучасної російської мови.

Подаючи відомості про єдину золоту монету Володимира Великого, Н. Кондаков пише: “Напис навколо виображення (портрета Володимира) більше-менше перекручений російський” (“более или менее искаженная – русская”) – “Владимірь на столъ”. Коли в дійсності на монеті виразно стоїть “Владимірь на столи”. Далі Н. Кондаков пише: “Второй тип серебрянников отличается безграмотностью надписей”. Чому? Дуже просто, бо там написано не “Владимірь”, а “Володимер” або “Володимир”.

Зустрівши на монеті Ярослава Мудрого зовсім виразний напис: “Ярославе съребро”, Н. Кондаков вважає напис “неправильним” і виправляє “по-русски” на “сребро”, без “ь”¹.

В т. зв. Рязанському скарбі, знайденому 1822 року, був один дуже цінний медальйон, з виображенням святої Орини, з старо-кириличним написом “ОРНА”. Про це зовсім виразне ясне і з становища української мови зовсім правильне написання, Н. Кондаков пише: “Напис грубо мішає російські букви з грецькими”, бо “правильно” має бути по-московському “Ирина”².

Про один нагрудний хрест, з незвичайно тонко виконаною інкрустацією золотом і емалем, що був знайдений у Києві і датується XI–XII стол., Н. Кондаков у поясненнях написав, що на цьому хресті є напис: “Анастасія, Елена, Семень і Демянь”. На щастя до тексту Н. Кондакова долучена ілюстрація (фотографія) самого хреста, на котрій можна ясно розібрати дійсний напис, виконаний типовим київським “установом”:

“Натася, Олена, Семонь, Дамянь” (Ще одно ім'я на хресті нерозбірне).

Важливо відзначити, що подібні хрести ношено на грудях і звичайно на них виображувало святих, іменами яких були названі близькі даній особі люди (дружина, діти). Значить, імена передавано в точній транскрипції і зучанні мови сучасників.

¹ Див.: И. Толстой, Н. Кондаков, *Русские древности*, Санкт-Петербург, 1889, с. 107, 109.

² Див.: Н. Кондаков, *Русские клады*, Санкт-Петербург, 1896, т. I, с. 89.

Наведені вгорі приклади, які можна поширити у велику серію інших подібних фактів, яскраво доводять, що написи українських пам'яток X–XIII стол., не тільки дуже близько стоять до сучасної української мови, але майже в цілості їй належать, натомість справді “несхожія” з російською мовою. Інакше це уявляють собі московські автори, які, в своїй шовіністичній засліпленості, не терплять безсторонності. Це особлива, хвора психічна настава – вважати все, що не подобається, що не схоже на сучасну російську мову, як “іскаженіє”, “грубу помилку”, “безграмотність”, приписуючи вину виконавцеві пам'ятки, переписувачеві, авторові. Отже вина не сучасної російської мови, що вона не подібна на мову київської пам'ятки XI–XIII стол., не самого дослідника, що не вміє правильно відчитувати, а “помилка” самих автентичних пам'яток української епіграфіки X–XIII століть!

А тим часом українські писані і епіграфічні пам'ятки переконливо свідчать “Чего-ради наш народ Русью наречеса” (вираз Густинського літопису 1670 року) і відколи українські князі – “прия всю Украйну” (вираз Галицько-Волинського літопису під роком 1213). І справді, ця мова епіграфічних пам'яток X–XIII стол. була не тільки українська, краща за староукраїнську книжну мову, але до того ще й чисто-народня!

Публ. та ред. Д. Гордієнка